

**ЗОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕАЛІЙ МІСТА
В П'ЄСІ М. КРОПИВНИЦЬКОГО «ПО РЕВІЗІЇ»**

**IMAGE OF SOCIAL-ECONOMICAL CITY REALITIES
IN THE PLAY «AFTER AUDIT» BY M. KROPYVNYTSKY**

У комедіях Марка Кропивницького наприкінці XIX століття проявилася характерна для реалістичної драми тенденція: характери персонажів зумовлені характером класових відносин. Комедію «По ревізії» за традицією називають водевілем, що викриває «сільських урядовців». Однак це не відповідає дійсності. По-перше, у п'єсі йдеться не про сільську управу, а про Єлисаветград. Доказом цього є міркування вголос сторожа судової установи, який називає місто «Ялисаветом» [1, с. 227]. Як відомо, в народі вживалася назва, коротша за офіційну.

Про соціальні реалії життя мешканців свідчать рівень освіти, рівень захищеності прав і свобод, рівень культури спілкування, стиль життя, нарешті. Інформацію про рівень грамотності персонажів дає їх самопрезентація: сторож над рахівницею (щотами) вголос зізнається, що не вміє рахувати, не знає, скільки днів має рік. Він ніде «далі Ялисавету не бував», тому його світогляд украй обмежений, що породжує страх перед непізнаним світом: «тому здавалося, що за Ялисаветом вже недалеко кінець світу». У нього химерне уявлення про життя за океаном, «де живуть песиголовці». Він не вміє ні читати, ні писати, тому в процесі роботи писаря усвідомлює лише послідовність дій, а не їх сутність.

Комічний ефект створює називання судової установи «розправою», але то тільки перше враження. Наступні діалоги персонажів стають доказом правдивості назви того, що мало бути судочинством. Але, якщо сторож за статусом міг бути безграмотним, то читання наказу по складах старшиною – це гостра сатира на устрій, де за виконанням законів повинні стежити люди, які не можуть їх прочитати і пояснити навіть собі.

Рівень спілкування і захищеності прав і свобод взаємопов'язані. Старшина приходить на роботу в стані похмілля, Гарасим – п'яний. Сторож стає заручником ситуації і змушений виконувати накази, які суперечать один одному. Як з'ясовується завдяки Риндичці, чиновники пиячать уже протягом двох тижнів, а значить, установа не працює. Жінка знає, що вирішити справу на свою користь їй може допомогти хабар, тому нагадує, що занесла курку старостисі. Бажання Риндички задобрити старосту виявляється в її улесливій пошані до його посади: «Гут треба дві голови на плечах мати». Але згадка про власного чоловіка, що теж думав про всю громаду й «началником був», навпаки, створює комічний ефект, бо покійник був «свинопасом коло громадських свиней» і вмер від горілки. Тому порівняння старости з покійником сприймається як погано прихований сарказм удови: «Через великі клопоти й пив».

Індивідуальна манера мовлення кожного з персонажів, зокрема наділених владою старшини Василя Мироновича і писаря Севастьяна Савват'євича, дає підстави для песимістичних узагальнень. Їхнім тупо-егоїстичним методом «розправи» ніхто не протистоїть, бо представники з народу покірні й забобонні.

Манера спілкування старости з підлеглим визначається застосуванням погроз. Зокрема, фраза, що староста «звелить громаді присудити» доводить маніпулювання громадською думкою, залякування підлеглого служити довічно. Сторож змушений погодитись – і його мовлення вказує на повагу до громадської думки: «Хіба що громада примусить... звісно, громада – великий чоловік». Староста нехтує людською гідністю сторожа, називає його «свинотою». Зауважимо, що кожна фраза начальника завершується казковим повтором «по шучому велінню». Отже, драматург показує, що вищий чиновник звик, щоб усю роботу виконували за нього підлегли, а він залишив за собою функцію приймати рішення, яку справу як повернути, яку «сховати під сукно».

Про моральні засади посадовців, як і релігійної верхівки XIX ст., де діють кумівство, чаркування, хабарництво, ледарювання, читач або глядач п'єси «По ревізії» може зробити висновки із їхніх власних свідчень. І в цьому полягає майстерність М. Кропивницького в зображенні історичних реалій позаминулого століття. І рукоприкладство начальника, і покірливість підлеглого.

Можна погодитися з думкою Л. Мороз, що М. Кропивницький, привидляючись до сучасного життя, «знаходить і парадокси, і абсурд, а то й злочинність, у тому, що для всіх є звичним і звичайним» [2, с. 108]. Отже, культурно-мистецьке життя кінця XIX ст. формує професійний театр із українською національною ідеєю, яка ефективно доноситься зі сцени. Гастрольний успіх української трупи у вересні й листопаді 1897 р. – яскравий доказ цього. Але очевидна і неготовність глядача до сприйняття проголошених драматургом ідей [3, с. 62], тому сатира «По ревізії» сприймалась як комедія.

Література

1. Кропивницький М. Л. По ревізії // М. Л. Кропивницький. П'єси. К. : Дніпро, 1990. (Б-ка укр. класики «Дніпро»). С. 226–261.
2. Мороз Л. Марко Кропивницький. *Історія української літератури XIX століття: У 3 кн.* / за ред. М. Яценка. К. : Либідь, 1997. Кн. 3.
3. Буряк О. Художньо-стильові особливості драм Марка Кропивницького. *Дивослово*. 2013. №7–8. С. 62–65.